

16. Socio-political magazine "Women's Eyes" (2000) / Founder and publisher - Public organization "Women in mass media". Series KV No. 2718. Kyiv, 2 [in Ukrainian].

17. Vasylieva, O.S., & Zavhorodnia, O.V. (2001) Differences in personal values: gender aspect. *Philosophy. Psychology. Pedagogy: Coll. of science pr.*, 2, 81-91 [in Ukrainian].

18. Melnyk, T. M. (2005) Gender in world and national thought. *Scientific World*, 12, 2-4 [in Ukrainian].

УДК 81'221.2:81'26 (477):373.5

Світлана Кульбіда,

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу навчання жестової

мови

svk5554@gmail.com

Web of Science Researcher ID P-9547-2016

<https://orcid.org/0000-0002-0194-3495>

Ольга Біланова,

вчитель жестової мови

olgabilanova75@gmail.com

Лаура Івашенко,

вчитель жестової мови

drive-shares-dm-noreply@google.com

Svitlana Kulbida,

Dr. Sc., Prof. research officer of Sign Language Training,

svk5554@gmail.com

Web of Science ResearcherID P-9547-2016

<https://orcid.org/0000-0002-0194-3495>

Olga Bilanova

Sign Language teacher

olgabilanova75@gmail.com

Laura Ivaschenko

Sign Language teacher

drive-shares-dm-noreply@google.com

Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

КЗО «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» ДОР»

Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №33.

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and
Psychology, National Academy
of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Municipal institution "Kryvy Rig Special School "Suzir'ya"
Hmelnyts'ky special general education school #33

«УКРАЇНСЬКА ЖЕСТОВА МОВА» - УПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ У 5-6 КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

UKRAINIAN SIGN LANGUAGE – IMPLEMENTATION OF THE NEW STATE STANDARD IN THE 5TH-6TH FORMS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Анотація. Жестова двомовна освіта має важливе значення як для мовного розвитку учнів з порушеннями слуху, задоволення їхніх базових комунікативних потреб, опанування ключових компетентностей з предмету «УЖМ». Дослідження сфокусовано на розробленні і впровадженні модельних програм з УЖМ у 2022-2023 навчальному році, що є закономірним явищем з урахуванням сучасних законодавчих освітянських змін – впровадження Державного стандарту. Мовознавча галузь української жестової мови утримує можливість свого узаконеного місця в освітньому процесі загальноосвітніх спеціальних шкіл в адаптаційний період з формуванням жестомовних комунікативних компетентностей мовної особистості глухого і зі зниженим слухом учнів.

Методи: загальний опис розроблення курсу, мети, змістових компетентнісних ліній, парадигм вивчення УЖМ для двох категорій учнів, особливостей вивчення навчального матеріалу; лінгводидактичне проектування, порівняльний аналіз досвіду створення мовних програм з вивчення жестової мови, характеристика траєкторії вивчення й опанування змістових компетентнісних ліній, візуально-технічна фіксація й оброблення прикладів-зразків жестового мовлення – «банків мовної ідентичності» носіїв мови.

Результати дослідження свідчать про досвід реалізації проєкту “Модельна навчальна програма «УЖМ» різних рівнів здобувачів освіти з порушеннями слуху», виконаної в межах планової теми «Теоретико-методичні засади забезпечення комунікативної доступності освітнього середовища для осіб із порушеннями слуху» (0121U108686) відділу навчання жестової мови ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України у 2021-2023 років. У розроблених програмах в ураховано потреби глухих і зі зниженим слухом учнів, загальні аспекти лінгводидактичного проєктування, основи міждисциплінарної взаємодії при вивченні УЖМ, розкрито особливості структури, змістового наповнення. У контексті специфіки, узгодженості, відповідності загальним принципам навчання, положенням НУШ розглянуто навчання, орієнтоване на результат і процес, набуття експліцитних/імпліцитних знань, навчання через вправління комунікативних завдань. Запропоновано приклади-зразки жестового мовлення – “банків мовної ідентичності” – соціокультурних навчальних пропозицій, представлення власної мовно-культурної ідентичності.

Ключові слова: українська жестова мова, модельна програма, парадигма, перша мова, друга мова, українська мова, глухі учні, учні зі зниженим слухом, мовна особистість.

Abstract. Sign language bilingual education is important both for the language development of students with hearing impairments, fulfilling their basic communicative needs, and mastering key competencies in the subject "USL". The research is focused on the development and implementation of USL model programs in the 2022-2023 academic year, which is a natural phenomenon taking into account modern legislative educational changes. Thanks to the implementation of the State Standard - the direction of educational reform, the linguistic branch of Ukrainian sign language retains the opportunity to have its legitimate place in the educational process of general education special schools...,because lingual competences make it possible to form a number of sign language communicative competences of the

language personality of a deaf and hard of hearing student during the adaptation period.

Methods: a general description of the development of the course, its purpose, content lines of competence, paradigms of studying USL for two categories of students, peculiarities of studying educational material; comparative analysis of foreign experience in creating language programs for learning sign language, clarifying the specifics of application (first language, second language), etc.; characterization of the trajectory of learning and mastering content competence lines, visual and technical fixation and processing of examples-samples of gestural speech - "linguistic identity banks" of native speakers. The results of the research testify to the experience of implementing the project "USL model educational program" of different levels of education seekers with hearing impairments", carried out within the framework of the planned topic "Theoretical and methodological principles of ensuring communicative accessibility of the educational environment for persons with hearing impairments" (0121U108686) of the Department of Sign Language Education of the Institute of Special Pedagogy and Psychology named after Mykola Yarmachenko of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2021-2023.

The proposed program was developed taking into account the problems of analyzing the needs of deaf and hard-of-hearing students, general aspects of lygvo-didactic design and taking into account the basis of interdisciplinary interaction in the study of USL. The peculiarities of the construction of programs (structure), content are revealed in the context of specificity, consistency, compliance with the general principles of education, the provisions of the New Ukrainian School, etc. The approaches are considered as a dichotomy of opposite views on SL education, which the authors define in different opposite terms. Examples of sign language are offered, representing the creation of "linguistic identity banks".

Keywords: Ukrainian sign language, model program, paradigm, first language, second language, Ukrainian language, deaf students, hard of hearing students, language personality.

Актуальність дослідження. Перед новим навчальним роком вже традиційно щорічно проводяться Серпневі наради для педагогічних працівників закладів освіти. В умовах воєнного стану не виключенням став і серпень 2022 року, який насичений різноманітними заходами Серпневих нарад від НАПН, Інституту педагогіки НАПН України, ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, обласних ППО та ін. Провідною ідеєю цих заходів стає впровадження Державного стандарту середньої освіти на основі нових освітніх і модельних програм з предметів різноманітних галузей. Не виключенням у цьому процесі є звернення уваги і на вивчення «Української жестової мови» у 5 – 6 класах в контексті реалізації політики мовних прав глухих і зі зниженим слухом осіб в Україні, як здійснення ефективної освітньої політики. Адже Україна, як ніколи, чітко вбачає свій розвиток у межах інтеграції у Європейську спільноту, орієнтуючись на основні європейські цілі (науковий і технологічний прогрес, свобода, безпека без внутрішніх кордонів, мир, рівний доступ до якісної освіти будь-якого рівня) та цінності (права людини, врахування потреб, толерантність, справедливість, солідарність та ін.) Ці цінності та благополуччя громадян з інвалідністю Європейського Союзу є невід’ємною частиною європейського способу життя, і сьогодні Україна намагається бути повноправним учасником процесу Євроінтеграції.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Навчальні програми для жестових мов як першої мови (M₁), так і другої мови (M₂) розроблені і доступні для використання в освіті глухих з метою реалізації жестової двомовної політики, педагогіки та практики

(Swanwick, 2010) для різних жестових мов у різних країнах світу: Сполучені Штати – американська ЖМ (Knoors, H. & Marschark, M., 2012; Lange, C. M., Lane-Outlaw, S., Lange, W. E. & Sherwood, D. L., 2013; Tang, G, Lam, S. & Yiu K, C., 2014 та ін.), Бразилія – бразильська ЖМ (De Quadros, R. M., 2012), Італія – італійська ЖМ (Geraci, C., 2012); Нідерланди – нідерландська ЖМ (Schermer, T. (2012), Швеція – шведська ЖМ (Mahshie, S. N., 1995; Rydberg, E., Gellerstedt, L. C. & Danermark, B., 2009) та ін. [1]

Swanwick, R., Dammeyer, J., Hendar, O., Kristoffersen, A. E., Salter, J. & Simonsen, E., 2014, відмічають зміну практики жестової двомовної освіти у північній Європі (Норвегії, Швеції, Данії і Сполучене Королівство), які мають наслідки для навчання і професійної освіти [2]. Зміна контексту базується на ключових положеннях жестової (знакової) двомовної освіти і за визначенням групи однодумців під керівництвом американського вченого Marschark et al., 2014 зосереджено навколо чотирьох основних цілей:

- по-перше, сприяти засвоєнню та вивченню першої мови шляхом надання доступної першої мови;

- по-друге, використовувати доступну, візуальну мову як спосіб розблокувати навчальну програму для глухих учнів;

- по-третє, покращити навички в письмової та розмовної мови;

- по-четверте, розвивати соціальні, емоційні та позитивні у глухих учнів самобутності та покращення своїх навчальних досягнень [3].

Жестова двомовна освіта має важливе значення як для мовного розвитку учнів з порушеннями слуху, так і для загальних досягнень

цих учнів (Cummins, 2000; 2005). Розвиток двох жестової і словесної мов передбачає глибше і гнучкіше розуміння цих мов. Добре розвинена мова лінгвальної меншини розглядається, як полегшення навчання, а мова більшості чуючого суспільства підтримує загальні досягнення учнів у школі (Blackledge & Creese, 2010; Cummins, 2001; 2005; García, 2009; Hornberger and Link, 2012 та ін.).

Додамо, що впродовж більше 30 останніх років удосконалені навчальні програми ЖМ₂ розроблялися в різних країнах, таких як США (наприклад, Baker-Shenk & Cokely, 1980, Smith, Lentz, & Mikos, 1988), Німеччина (Beecken, Keller, Prillwitz, & Zienert, 2007), Великобританія (Lyth, 2009; May & Wells, 2010). На думку R. Thoryk, 2010, маємо сучасні емпіричні дослідження з педагогіки жестової мови за моделями та теоріями оволодіння другою мовою (SLA), і жодне дослідження не порівнювало ефективність різних навчальних програм [4]. Досить часто вчителі жестової мови (за результатами дослідження D. Quinto-Pozos, 2011) самостійно розробляють методи навчання на основі практичного досвіду (носія мови, користувача мови та члена спільноти глухих). Причиною цього є відсутність будь-якої формальної підготовки з викладання жестової мови, оскільки переважна більшість вчителів (викладачів) жестової мови не завершили академічну підготовку з викладання національної жестової мови. [5].

Варто відмітити, що у деяких країнах ця ситуація починає змінюватися, але переважна більшість навчальних програм жестової мови (як першої, так і другої мови) в різних країнах традиційно базуються на існуючих дослідженнях і теоріях викладання та

вивчення звукових/звукових мов (а значить і використання калькованого жестового мовлення – КЖМ), деякі з яких є більш сучасними у використанні мовної підтримки (природного мовлення – візуально-рухової основи), ніж інші. Наприклад, за інформацією Swanwick, R., & Gregory, S. (2007) ірландська ЖМ, як предмет вивчення від початкової до середньої освіти допомагає зменшити негативне ставлення до ЖМ і збільшити його сприйняття серед викладачів та чуючих учнів [6]. На основі вивчення досвіду опанування ірландської ЖМ₂ розкрито особливості (доступ до навчальної програми через розмовну мову може супроводжуватися зосередженим жестовим знаком надійної мовної підтримки (для базових, контекстних, міжпредметних знань)). А «підписана підтримувана англійська (ППА - SSE) - використання знаків, що відповідає граматичній структурі англійської мови може відігравати ключову роль з точки зору підтримки викладання англійською та вивчення термінології. Втім, при вивченні жестової мови – М₁ основною формою викладання навчальної програми є природна мова, її активне використання дозволяє опанувати ЖМ природно і доступно. Інший приклад, оперативні керівні положення в галузі базової спеціальної освіти відповідно до проєкта «Базової освіти» закладено у програми при вивченні бразильської ЖМ [7]:

- мова це дія, що виникає в соціальному контексті,
- мова це безперервний процес спільної мовної практики, взаємодії та творчої пізнавальної комунікації у набутті досвіду.

Вже з середини дев'яностих років ХХ століття вивчення мови (Becker, 1995, 2001) передбачало більше, ніж опанування одиниць і

граматичної системи. Це означало, що учні при опануванні навчальної програми успішно можуть стати частиною культурно-історичної практики: *«учні при вивченні мови розвивають не тільки свої способи продукувати форми мовлення, а усвідомлювати своє буття, використовувати завдяки знанням мовні дії»* [8. С.67].

За висновками García, O., Johnson, S. I., Seltzer, K., & Valdés, G., 2017, кожна з розроблених програм опанування ЖМ стосується набуття мовної практики в актах мовлення, які є невіддільними від суспільного (соціального, історичного, середовищного) контексту, у якому це відбувається [9]. Учні, що вивчають ЖМ, розглядаються, як соціально-комунікативні суб'єкти, що рухаються вздовж різноманітних соціально сконструйованих прикладів мови, різноманітних конструкцій стосунків між їхнім повсякденним мовленням і шкільним мовленням. Процес вивчення мови пов'язаний з уже наявним мовним (мовленнєвим) досвідом, як основою для опанування мовної практики – власного унікального репертуару ресурсів, що дає їм змогу осягнути свій світ за допомогою мови (мов). Навчальні засоби кожної програми надають учням розширені можливості для мовного розвитку та змісту навчання, учні таким чином мають змогу долучатися до академічного вмісту за допомогою програмних ресурсів, водночас набуваючи нові [9. с.13].

Такі тези підтверджуються і на прикладі (Русакович І.К., 2018, 2019) запровадженої програми з білоруської ЖМ (1 год. на тиждень) у 2019 році. БЖМ активно вивчається і використовується у корекційному компоненті «Розвиток жестового мовлення» освітньої

діяльності спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху, і як сходинка в оволодінні словесним мовленням, і як один з варіантів оптимізації цього процесу» [10].

В Україні розробкою програм з вивчення УЖМ для різних вікових категорій учнів з порушеннями слуху займалися в різні роки сурдопедагоги (Є. Грищенко, В. Стьопкін, 2004; Н. Адамюк, 2009; О. Дробот, 2010; А. Садова, Д. Федорченко, І. Мужайло, 2017). Кожна з них, на думку Н.Іванюшевої, С. Кульбіди, 2013, має свої характерні особливості, переваги і специфіку викладання. Але об'єднує їх досить чітка і аргументована позиція у положеннях:

- доступність мови опанування з точки зору врахування прав глухих людей;

- вивчення УЖМ, як мови глухої спільноти, не лише не перешкоджає і не затримує розвиток української, а й сприяє розумінню і якісному співставленню мовних одиниць у двох мовах як у глухих учнів, так і учнів зі зниженим слухом, тобто є якісним ресурсом;

- закладення основи жестового двомовного (білінгвального) навчання для дітей глухих та дітей зі зниженим слухом [11].

Багато хто з вітчизняних прихильників одномовного «усного навчання» (Л. Борщевська, А. Гольдберг, О. Круглик, Л. Фомічова, М. Ярмаченко та ін.) мав застороги щодо вивчення ЖМ, мотивуючи тим, що дозвіл учням говорити мовою меншини означає менше використання мови більшості, а отже, і менше практики щодо використання словесної мови (усного мовлення). Сучасні дослідники (О. Бурлака, Г. Воробель, І. Кобель І., Кульбіда С.,

Cummins, 2001, 2005; Гарсія, 2009, Канді, 2013 та ін.), і педагоги (О. Біланова, Є. Грищенко, С. Дяків, Л. Іващенко, І. Кітманова, М. Курзіна, Л. Луценко, В. Муць, Л. Нестеренко, О. Романовська, В. Стьопкін, Д. Федорченко та ін.) звітують про протилежне: вивчаючи мову меншини глухої спільноти учні не мають жодних перешкод і затримці розвитку мови більшості. Навпаки, жестове двомовне навчання підтримує розвиток мови більшості. Відмова від використання мови меншини означає, що учні можуть використовувати (розвивати) лише обмежену частину своїх ресурсів, знижувати інформаційну доступність розуміння змісту програмового матеріалу уроків [11].

Напрацювання сучасного методологічного сурдопедагогічного контексту дозволили розташувати УЖМ в українській системі освіти як позитивну і якісну зміну у поглядах українських науковців, прискорила переміщення предмету, як мову українських глухих з урахуванням соціокультурного контексту і потреб і викликів сьогодення здобувачів з порушеннями слуху у спеціальних загальноосвітніх закладах освіти України.

Мета. Охарактеризувати особливості нових модельних програм «УЖМ» для 5-6 класів у спеціальних закладах загальної середньої освіти для глухих і зі зниженим слухом осіб при впровадженні Державного стандарту базової середньої освіти з 2022-2023 навчального року.

Методи дослідження. Загальний опис розроблення курсу, мети, змістових компетентнісних ліній, парадигм вивчення УЖМ для двох категорій учнів, особливостей вивчення навчального матеріалу;

лінгводидактичне проєктування, порівняльний аналіз досвіду створення мовних програм з вивчення жестової мови, характеристика траєкторії вивчення й опанування змістових компетентнісних ліній, візуально-технічна фіксація й оброблення прикладів-зразків жестового мовлення – «банків мовної ідентичності» носіїв мови.

Опис і характеристика структурних компонентів навчальної програми з виділенням характерних особливостей.

Виклад основного матеріалу з результатами дослідження. Розроблення модельних програм «Українська жестова мова для 5-6 класів (далі – програми) [12, 13] інваріантної частини базового навчального плану для глухих дітей (2 год.), зі зниженим слухом (1 год.), є складовою:

- а) реалізації положень неперервності мовної освіти [14,15],
- б) Державного стандарту середньої загальної освіти, 2020 [16],
- в) ключових напрямів НУШ, компетентнісних засад переходу від початкової до базової середньої освіти, зокрема адаптаційного циклу (5–6 кл.) [17].

Мета програм полягає у виробленні в учнів з ПС на основі змістових компетентнісних ліній умінь і навичок вільно, комунікативно, виправдано користуватися засобами УЖМ – її стилями, формами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності; у формуванні уявлень про культури надбання і традицій глухих українців у спільноті Українського товариства глухих. Також у програмі чітко окреслено взаємопов'язані завдання.

Вивчення УЖМ – динамічний процес з точки зору накопичення лінгвістичних знань і мови, як середовища для міжособистісного спілкування і зростання учня – мовної особистості учня.

Виступаючи у ролі двох програм викладання УЖМ для учнів двох категорій, *модельний курс «УЖМ»* подібно до документів такого типу, відображає цільові установки та змістову основу навчання, орієнтоване на результат (product-based approach), навчання, орієнтоване на процес (process-based approach),

- логіку його побудови і обґрунтування змістових компетентнісних напрямів (ліній),

- доцільність вибору технологій навчання та рівнів сформованості жестомовної комунікативної компетентності (ЖКК), починаючи з елементарного A_1 , середнього A_2 та наступних [18].

У програмах представлено і розкрито чотири (комунікативна, мовна, мовленнєва, соціокультурна) *змістові компетентнісні лінії*. Кожна з представлених ліній є важливим напрямом (має свою мету, завдання), а в комплексі є «своєрідним концентрично-спіральним механізмом забезпечення, розширення, поглиблення і набуття не епізодичного, а систематичного компетентнісного досвіду мовної особистості здобувача освіти з порушеннями слуху» [19]: глухого учня у парадигмі УЖМ₁-УМ₂, учня зі зниженим слухом у парадигмі УМ₁– УЖМ₂.

Парадигма УЖМ₁-УМ₂ має такі характерні змістові компетентнісні лінії:

- *мовна* – знання про: УЖМ і УМ, як знакові комунікативні, інформаційні мовні системи, подібність, відмінність (порівняння, співставлення, аналіз, класифікація, визначення та ін.);

- *мовленнєва* – володіння рецептивними, продуктивними (пасивними) навичками природного, калькованого жестового мовлення, словесного (дактильного, писемного) мовлення;

- *комунікативна* – володіння навичками монологічного, діалогічного мовлення, розвиток здатності застосовувати природне, кальковане жестове мовлення, словесне (дактильне, писемне) словесне мовлення, як засіб спілкування, відповідно з урахуванням теми (мети, завдань, ситуації, намірів і особливостей учасників комунікації);

- *соціокультурна* – від ознайомлення до володіння:

а) знаннями про культурні, етичні правила, норми, особливості, традиції глухої спільноти і чуючої спільноти, застосування знань під час спілкування з урахуванням соціокультурних умов комунікації;

б) володіння вмінням усвідомленого переходу (переключення) між УЖМ і МЖМ, УЖМ і УМ, МЖМ і УМ під час спілкування.

Змістові компетентнісні лінії: комунікативна, мовна, мовленнєва, соціокультурна наскрізно пронизує перекладна.

Окрім зазначеного, вивчення навчального матеріалу кожної з програм вибудовується з урахуванням міжпредметних зв'язків. Це сприятиме поглибленому розумінню жестомовних явищ, розширенню світогляду школярів, формуванню в них умінь застосовувати суміжні знання з інших навчальних предметів. Після опанування програми у школярів мають бути сформовані ключові

компетентності, базові знання з будови жесту, кінетики, семантики, морфології, синтаксису, міжнародної жестової мови на прикладі Американської жестової мови (АЖМ).

Варто зазначити, що у програмах не передбачено поділ годин на вивчення тієї чи іншої теми. Вчитель жестової мови на власний розсуд розподіляє час, беручи до уваги загальну кількість годин, відведену на вивчення предмету «Українська жестова мова» впродовж року, не порушуючи змісту навчального предмета.

Учні, які отримують кожен наступну сходинку (семестр, клас) з вивчення УЖМ, занурюються в мову та культуру спільноти глухих України. Завдяки вивченню УЖМ у 5-6 класах учні готуються до переходу на наступний цикл старшої школи, де поглиблюватимуть предметні компетентності опанування першої, другої мов, мовленнєвих форм, комунікативного дискурсу монологічного і діалогічного мовлення, розвитку можливостей мовної особистості. Отримання вищого рівня опанування УЖМ забезпечуватиме міцну основу базових мовних навичок і культурних знань, які дозволять учням досягти кожен своїх навчальних цілей. Вони мають можливість розвивати сприйнятливі експресивні, рецептивні навички, а також культурну обізнаність, необхідну для участі у комунікативній діяльності глухих. Учні можуть спілкуватися з громадою через місцеві (спортивні, мистецькі, літературні, громадські) заходи.

Наша місія полягає в тому, щоб надати і глухим, і зі зниженим слухом п'ятикласникам, шестикласникам багатокультурний досвід вивчення української жестової мови, який максимальним чином

мовного занурення розширить їхнє уявлення про два світи (світ чуючих і світ глухих), дозволить знайти своє місце у цих світах. Ми віримо, що вивчення української жестової мови забезпечує комунікативні навички на належному рівні та зв'язок із спільнотою глухих України та культурою глухих, поглиблює культурну обізнаність, емпатію, а також мотивує до усвідомленого навчання, що є необхідним для доступно-інформаційного, пізнавального зростання кожного учня, як мовної особистості.

Наш досвід засвідчує, що жестова мова є стимулом для швидкого розвитку когнітивних і соціальних здібностей неушкодженими каналами сприймання інформації в періоді раннього дитинства, що є надзвичайно важливим для уникнення мовної депривації [20-23]. Крім того, жестова мова полегшує дитині оволодіння словесною мовою як письмово, так і усно. Тому теми комунікативно-змістової лінії «Індивідуальне мовлення» та «Тексти за типами мовлення» є частиною системи опанування мовленнєвих понять та набуття практичних умінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (сприймання, читання, переказування, письмо). Мовленнєва змістова компетентнісна лінія представляє теми «Кінетика. Будова жесту», які системно передбачають вивчення не лише всіх структурних особливостей простої ЖО (конфігурація, локалізація, характер та напрямок руху, немануальний компонент), а надавати характеристику та нотацію жесту. Знання мовно-мовленнєвої змістової компетентнісної лінії є основою для формування правильного уявлення про побудову жестових одиниць в УЖМ в усій сукупності її виявлень,

забезпечують оволодіння побудови жестових одиниць за *активними і доцільними стратегіями* вивчення матеріалу:

«Побудуй за одним компонентом жестової одиниці»,

«Використай одну (дві) основи»,

«Застосуй потрібну конфігурацію» та ін.

Основа теми «Семантика» залучить учнів у світ багатуших можливостей семантичного значення жестових одиниць і дозволить зрозуміти, усвідомити і розширити мовний простір від однозначності до багатозначності, навчить розподіляти групи жестових одиниць за значенням:

- антожести,

- синожести (СМУТОК, ЖУРБА, ХВИЛЮВАННЯ; КРІПАК, ПАНЩИНА, РАБСТВО; та ін.),

- оможести (УМІТИ-ЗНАТИ; МОЛОДИЙ*-ЗЕЛЕНИЙ*; КРАЇНА-ДЕРЖАВА, ВІДДІЛ-РОЗДІЛ та ін.),

- старожести-новожести (МИКОЛАЇВ, КРИВИЙ РІГ та ін.),

- діалектні жести (САЛО, КОВБАСА, ШОКОЛАД, та ін.) тощо.

Викладання тем розділу «Семантика» дозволить учням не лише усвідомити роль жестосполучень у творенні стверджувальних розповідних (питальних, спонукальних) речень, а й, по перше, усвідомити різницю між застосуванням калькованого жестового мовлення і природного мовлення у комунікативній діяльності відповідно до контексту вивчення матеріалу, по друге, набути вмінь записувати приклади вислювлень, по третє, зчитувати, розуміти, й правильно застосовувати форми мовлення:

а) *Вірний друг* - ДРУГ ВІРНИЙ.

б) *Вірний друг в біді не залишить* - ДРУГ ВІРНИЙ У БІДА ЗАЛИШИТИ НЕ.

в) МИКОЛАЇВ МІСТО-ГЕРОЙ!

г) СТЕПАН МАЙСТЕР (АС) КОМП'ЮТЕР. *Степан досконало володіє комп'ютером.*

д) ЛЕСЯ УКРАЇНКА ВІРШ+ПИСАТИ ЛЮДИНА. *Леся Українка – українська поетеса.*

У системі практичних завдань і вправ програм посідають різнопланові комунікативні конструктивні, перекладні, тестові та творчі вправи, пов'язані з розвитком логічного мислення, мовлення, а також робота щодо відновлення деформованого тексту, редагування, виправлення допущених мовленнєвих недоліків і семантичних помилок, переклад зі словесної на жестову. Під час формування завдань до вправ вчителю бажано надати проблемного характеру, спрямувати на розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів з порушеннями слуху.

Організація навчання має будуватися на засадах «педагогіки партнерства», в основі якій є спілкування, взаємодія та співпраця між вчителем, учнем/ученицею та батьками.

Основними перевагами, на наш погляд, розроблених програм є побудова надійних навичок прийому інформації, сприяння синхронізації сприйняття і тренування мовлення, посилення активного використання жестових одиниць (ЖО) у різних моделях і формах мовлення, інтерпретація тематичних контекстів (інтерактивна комунікативна діяльність) з урахуванням соціокультурних чинників, в тому числі і використання жестівників УЖМ [24-25]. Якщо звернути увагу на специфіку викладання, то кожен вчитель має змогу розвивати обізнаність і чутливість до унікальних мовних, мовленнєвих, комунікативних, соціокультурних потреб учнів різних категорій у якості мовних особистостей, з одного боку, і власних професійно-компетентнісних, з іншого. Місія вчителя УЖМ полягає в тому, щоб допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі комунікативної взаємодії.

Висновки. Таким чином, у модельних програмах маємо навчальний курс дисципліни з усіма його складовими:

– структура предмету, що є основою для його розробки навчальних програм спеціальних загальноосвітніх закладів, і враховують досягнення предметних галузях «Лінгводидактика сурдопедагогічного напрямку», «Жестове мовознавство», в межах яких формується сучасна модель вивчення УЖМ, що поєднує

прийоми, технології, стратегії, а також очікувані результати – жестомовні комунікативні компетентності, способи їх досягнення;

– описовий огляд пояснювальної записки для формування загального уявлення про побудову курсу навчання та логіку його розгортання

- деталізований тематичний виклад змісту навчальної дисципліни, заснований на погодженій тематиці міжпредметних зв'язків.

Модельні програми вивчення УЖМ розроблені, щоб допомогти учням застосовувати мовні і мовленнєві навички, продовжувати розвивати їх для особистого збагачення. Ці програми можуть доповнити попередній рівень ЖЖК наступними дієвими компетентностями як першої, так і другої мови, виявити спільне і відмінне на рівні усвідомлення і використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Swanwick, R. (2010). Policy and practice in sign bilingual education: Development, challenges and directions. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 13(2), 147-158. <http://doi.org/10.1080/13670050903474069> (in England).

2. Swanwick, R., Dammeyer, J., Hendar, O., Kristoffersen, A. E., Salter, J. & Simonsen, E. (2014). Shifting contexts and practices in sign bilingual education in Northern Europe: Implications for professional development and training. In Marschark, M., Tang, G. & Knoors, H. (eds.), *Bilingualism and bilingual deaf education*. New York/Oxford: Oxford University Press, 292–312. (in England).

3. Marschark, M., Tang, G., & Knoors, H. (2014). *Bilingualism and bilingual deaf education*. Oxford University Press. (in England).

4. Thoryk, R. (2010). A Call for Improvement: The Need for Research-Based Materials in American Sign Language Education. *Sign Language Studies*, v.11. n.1 p.100-120. (in the USA).

5. Quinto-Pozos, D. (2011). Teaching American Sign Language to hearing adult learners. - *Annual Review of Applied Linguistics*, 2011 - cambridge.org (in the USA).

6. Swanwick, R., & Gregory, S. (2007). Sign bilingual education: Policy and practice. Douglas McLean. (in the USA).

7. Cepexo, X. (2017). Queixas escolares: um estudo sobre o encaminhamento de crianças ao Serviço de Atenção à Saúde do Escolar (SASE) (Dissertação de Mestrado). Comunitária da Região de Chapecó - Unochapecó, Chapecó (SC). Recuperado de: <http://konrad.unochapeco.edu.br:8080/pergamumweb/vinculos/0000f6/0000f68d.pdf> (in Brazil)

8. Baker, C. (2001) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. (3rd edition) Clevedon: Multilingual Matters. (in the USA).

9. García, O., Johnson, S. I., Seltzer, K., & Valdés, G. (2017). *The translanguaging classroom: Leveraging student bilingualism for learning*. Philadelphia, PA: Caslon. (in the USA).

10. Русакович И. (2020). Лингвистический анализ белорусского жестового языка в контексте совершенствования образовательной политики и системы. Актуальні питання корекційної освіти. DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.213-229 <https://aqce.com.ua/download/publications/629/594.pdf>/. (in Ukrainian)

11. Іванюшева Н.В., Кульбіда С.В. (2013). Особливості застосування двомовних програм як інструмент збереження мови лінгвістичної меншини : Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : зб. наук. праць. В. 4. Ч.4. Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2013. С.25-33. (in Ukrainian)

12. Біланова О. А., Іващенко Л.Д. (2022). Модельна програма «Українська жестова мова» для 5-6 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху (для глухих осіб). Вилучено з <https://imzo.gov.ua> (in Ukrainian)

13. Біланова О. А., Іващенко Л.Д. (2022). Модельна програма «Українська жестова мова» для 5-6 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями слуху (для осіб зі зниженим слухом). Вилучено з <https://imzo.gov.ua> (in Ukrainian)

14. Kulbida, S. (2019). Features of bilingual approach application in special institutions for deaf in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 2, 141-152. <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2019-1-17> (in Ukrainian)

15. Kulbida, S. (2020). Linguistic personality in Ukrainian language education of deaf education direction. *Education: Modern Discourses*, 3, 131-142. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-13> (in Ukrainian)

16. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМ України № 898 від 30 вересня 2020 р. (in Ukrainian)

17. Нова українська школа. Л. Гриневич, В. Бринза, О. Ляшенко та ін. Основи стандарту освіти. Львів: Нова українська школа, 2016. (in Ukrainian)

18. Кульбіда С. В. (2016). Формування жестомовної комунікативної компетенції – від розуміння до застосування. *Особлива дитина : навчання і виховання*, 1/77, 15-29. (in Ukrainian)

19. Кульбіда С.В., Щуцька О.І. (2019). Мовна особистість учня з особливими освітніми потребами у контексті особистісного підходу. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні стратегії безбар'єрного освітнього середовища для дітей з порушеннями зору» (12 березня 2019 року, м. Київ) Інтерсервіс, м. Київ, Україна. С. 25-28. (in Ukrainian)

20. Біланова, О. (2021). З досвіду роботи вчителя жестової мови. Збірник наукових праць ЛОГОС. <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v2.39> (in Ukrainian)

21. Біланова О. (2021). Роль і значення жестової мови у набутті компетентнісного досвіду дітей з порушеннями слуху. *ГРААЛЬ НАУКИ*, (2-3). <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.093> (in Ukrainian)

22. Івашенко Л.Д. (2022). Шляхи ефективного навчання для дітей з порушенням слуху під час воєнного стану у рефлексії вчителя жестової мови. Досвід дистанційного навчання учнів з порушеннями слуху (організаційно-ресурсне забезпечення в умовах воєнного стану): збірка тез Всеукраїнського науково-практичного семінару в рамках Фестивалю тижня науки (м. Кривий Ріг, 20 травня 2022 року). Київ: Симоненко О.І. С. 37-40. (in Ukrainian)

23. Кульбіда С.В., Біланова О., Іващенко Л.Д. (2022). Модельні програми з «Української жестової мови» у 2022-2023 навчальному році. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни: Матеріали науково-практичних серпневих зустрічей 30 серпня 2022 року. С.22-29. (in Ukrainian)

24. Українська жестова мова. Жестівник : навчальний посібник. С. Кульбіда, І. Чепчина, Н. Адамюк, Н. Іванюшева. Київ: [Педагогічна думка], 2012. 206 с. (in Ukrainian)

25. Українська жестова мова. Режим доступу <https://www.spreadthesign.com/ua> (in Sweden).

REFERENCES

1. Swanwick, R. (2010). Policy and practice in sign bilingual education: Development, challenges and directions. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 13(2), 147-158. <http://doi.org/10.1080/13670050903474069> (in English).

2. Swanwick, R., Dammeyer, J., Hendar, O., Kristoffersen, A. E., Salter, J. & Simonsen, E. (2014). Shifting contexts and practices in sign bilingual education in Northern Europe: Implications for professional development and training. In Marschark, M., Tang, G. & Knoors, H. (eds.), *Bilingualism and bilingual deaf education*. New York/Oxford: Oxford University Press, 292–312. (in English).

3. Marschark, M., Tang, G., & Knoors, H. (2014). *Bilingualism and bilingual deaf education*. Oxford University Press. (in English).

4. Thoryk, R. (2010). A Call for Improvement: The Need for Research-Based Materials in American Sign Language Education. *Sign Language Studies*, v.11. n.1 p.100-120. (in English).

5. Quinto-Pozos, D. (2011). Teaching American Sign Language to hearing adult learners. - *Annual Review of Applied Linguistics*, 2011 - cambridge.org (in the USA).

6. Swanwick, R., & Gregory, S. (2007). Sign bilingual education: Policy and practice. Douglas McLean. (in English).

7. Cepexo, X. (2017). Queixas escolares: um estudo sobre o encaminhamento de crianças ao Serviço de Atenção à Saúde do Escolar (SASE) (Dissertação de Mestrado). Comunitária da Região de Chapecó - Unochapecó, Chapecó (SC). Recuperado de: <http://konrad.unochapeco.edu.br:8080/pergamumweb/vinculos/0000f6/0000f68d.pdf> (in Brazil)

8. Baker, C. (2001) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. (3rd edition) Clevedon: Multilingual Matters. (in English).

9. García, O., Johnson, S. I., Seltzer, K., & Valdés, G. (2017). *The translanguaging classroom: Leveraging student bilingualism for learning*. Philadelphia, PA: Caslon. (in English).

10. Rusakovych Y. (2020). Lynhvystycheskyi analiz belorusskoho zhestovoho yazyka v kontekste sovershenstvovanyia obrazovatelnoi polytyky y systemy [Linguistic analysis of the Belarusian sign language in the context of improving the educational policy and system]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity*. DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.213-229 <https://aqce.com.ua/download/publications/629/594.pdf>. (in Ukrainian).

11. Ivaniusheva N.V., Kulbida S.V. (2013). Osoblyvosti zastosuvannia dvomovnykh prohram yak instrument zberezhennia movy linhvistychnoi menshyny [Peculiarities of the use of bilingual programs as a tool for preserving the language of a linguistic minority]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy : shliakhy rozbudovy : zb. nauk. prats. V. 4. Ch.4*. Kirovohrad, Imeks-LTD, 2013. S.25-33. (in Ukrainian).

12. Bilanova O. A., Ivashchenko L.D. (2022). Modelna prohrama «Ukrainska zhestova mova» dlia 5-6 klasiv spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei z porushenniamy slukhu (dlia hlukhykh osib) [Model program "Ukrainian sign language" for grades 5-6 of special institutions of general secondary education for children with hearing impairments (for deaf people)]. Vylucheno z <https://imzo.gov.ua> (in Ukrainian).

13. Bilanova O. A., Ivashchenko L.D. (2022). Modelna prohrama «Ukrainska zhestova mova» dlia 5-6 klasiv spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei iz porushenniamy slukhu (dlia osib zi znyzhenym slukhom) [Model program "Ukrainian Sign Language" for grades 5-6 of special institutions of general secondary education for children with hearing impairments (for people with reduced hearing)]. Vylucheno z <https://imzo.gov.ua> (in Ukrainian)

14. Kulbida, S. (2019). Features of bilingual approach application in special institutions for deaf in Ukraine. Education: Modern Discourses, 2, 141-152. <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2019-1-17> (in English)

15. Kulbida, S. (2020). Linguistic personality in Ukrainian language education of deaf education direction. Education: Modern Discourses, 3, 131-142. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-13> (in English)

16. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State standard of basic secondary education]. Postanova KM Ukrainy № 898 vid 30 veresnia 2020 r. (in Ukrainian)

17. Nova ukrainska shkola. L. Hrynevych, V. Brynza, O. Liashenko ta in. Osnovy standartu osvity [New Ukrainian school]. Lviv: Nova ukrainska shkola, 2016. (in Ukrainian)

18. Kulbida S. V. (2016). Formuvannia zhestomovnoi komunikativnoi kompetentsii – vid rozuminnia do zastosuvannia [Formation of sign language communicative competence - from understanding to application]. Osoblyva dytyna : navchannia i vykhovannia, 1/77, 15-29. (in Ukrainian)

19. Kulbida S.V., Shchutska O.I. (2019). Movna osobystist uchnia z osoblyvymy osvithnymy potrebamy u konteksti osobystisnoho pidkhodu [Linguistic personality of a student with special educational needs in the context of a personal approach]. Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Psykhologohopedahohichni stratehii bezbariernoho osvithnoho seredovyscha dlia ditei z porushenniamy zoru» (12 bereznia 2019 roku, m. Kyiv) Interservis, m. Kyiv, Ukraina. S. 25-28. (in Ukrainian)

20. Bilanova, O. (2021). Z dosvidu roboty vchytelia zhestovoi movy [From the experience of a sign language teacher]. Zbirnyk naukovykh prats ΛΟΗΟΣ. <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v2.39> (in Ukrainian)

21. Bilanova O. (2021). Rol i znachennia zhestovoi movy u nabutti kompetentnisnoho dosvidu ditei z porushenniamy slukhu [The role and significance of sign language in the acquisition of competence experience of children with hearing impairment]. HRAAL NAUKY, (2-3). <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.093> (in Ukrainian)

22. Ivashenko L.D. (2022). Shliakhy efektyvnoho navchannia dlia ditei z porushenniam slukhu pid chas voiennoho stanu u refleksii vchytelia zhestovoi movy [Ways of effective learning for children with hearing impairment during martial law in the reflection of a sign language teacher]. Dosvid dystantsiinoho navchannia uchniv z porushenniamy slukhu (orhanizatsiino-resursne zabezpechennia v umovakh voiennoho stanu): *zbirka tez Vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru v ramkakh Festyvaliu tyzhnia nauky* (m. Kryvyi Rih, 20 travnia 2022 roku). Kyiv: Symonenko O.I. S. 37-40. (in Ukrainian)

23. Kulbida S.V., Bilanova O., Ivashchenko L.D. (2022). Modelni prohramy z «Ukrainskoi zhestovoi movy» u 2022-2023 navchalnomu rotsi [Model programs from "Ukrainian Sign Language" in the 2022-2023 academic year]. Psykhologohopedahohichna pidtrymka ditei z osoblyvymy osvithnymy potrebamy v umovakh viiny: Materialy naukovo-praktychnykh serpnevnykh zustrichei 30 serpnia 2022 roku. S.22-29. (in Ukrainian)

24. Ukrainska zhestova mova [Ukrainian sign language]. Zhestivnyk : navchalnyi posibnyk. S. Kulbida, I. Cherpchyna, N. Adamiuk, N. Ivaniusheva. Kyiv: [Pedahohichna dumka], 2012. 206 s. (in Ukrainian)

25. Ukrainska zhestova mova [Ukrainian sign language]. Rezhym dostupu <https://www.spreadthesign.com/ua> (in Sweden)

УДК 37.013:376

Віталій Литовченко

аспірант

E-mail: realvitalylytovchenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1869-6168>

Vitalii Lytovchenko

postgraduate

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України, Київ, Україна
вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National
Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

9 M. Berlinskogo str., Kyiv, 04060, Ukraine

**ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА РОБОТИ ФАХІВЦІВ
МЕДИЧНОЇ СФЕРИ З ПАЦІЄНТАМИ З ПОРУШЕННЯМ
СЛУХУ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ**

**THE PSYCHOLOGICAL COMPONENT OF THE WORK
OF MEDICAL SPECIALISTS WITH PATIENTS WITH HEARING**